

Rudolf FILIPOVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

KAKO HRVATSKI LEKSIKOGRAFI GLEDAJU NA PROBLEME IZRADBE HRVATSKIH JEDNOJEZIČNIH RJEČNIKA

UVODNO IZLAGANJE

Da bi uveo program i zadatak ovoga znanstvenoga skupa, koji obrađuje teoriju i praksu izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika, autor a) daje pregled aktivnosti hrvatskih leksikografa u posljednjih desetak godina, b) prikazuje kako se ta aktivnost odražava u njihovim referatima na znanstvenim skupovima o leksikografiji i leksikologiji od 1980. do danas. Dok su na prva četiri skupa (održana 1980, 1983, 1986, 1989) hrvatski leksikografi većinom rješavali opća leksikografska pitanja koja nisu bila uže povezana s temom ovoga znanstvenoga skupa, tek su se na posljednjem održanom skupu *Okruglom stolu* (4. travnja 1992) raspravljala pitanja direktno vezana uz izradbu jednojezičnih hrvatskih rječnika jer je središnja tema bila *Otvorena pitanja oko pristupanja izradi jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika*, a zadatak je bio da se »stručno rasprave koncepcije i stečena iskustva radi daljnje unapređivanja hrvatske leksikografije«.

I. Uvod

1. Početkom 19. stoljeća, po nekim lingvističkim teoretičarima, počinje moderna lingvistika. Njezin se prvi period vremenski odvija od dvadesetih do sedamdesetih godina (1820—1875), a omeđuju ga pojave ključnih lingvističkih djela koja označuju prekretnice u razvoju lingvistike. Lingvistiku toga perioda karakterizira istraživanje genetskih odnosa među jezicima i počeci jezične povijesti. Taj period spominjemo ovdje stoga što je tada započeo rad na velikim povijesnim rječnicima:

- a) na Grimmovu rječniku *Deutsches Wörterbuch* god. 1837,
- b) na rječniku engleskoga jezika *The Oxford English Dictionary* god. 1858. i
- c) na hrvatskom rječniku naše Akademije god. 1867.

Pobudu za izradbu tog prvog velikog jednojezičnog rječnika hrvatskog književnog jezika dala je Jugoslavenska akademija na samom početku svoje djelatnosti, stavivši Rječnik u svoje prve i primarne zadatke.

Iz povijesnih dokumenata koji pokazuju osnivanje i početke rada naše Akademije saznajemo da je već u zakonskoj osnovi (čl. 48) donesenoj 29. srpnja 1866. određeno da u djelokrug Akademije na prvom mjestu ulazi jezikoslovlje. Kada je Akademija počela s radom, na jednoj od svojih prvih sjednica, 10. srpnja 1867, »članovi akademije stadoše se dogovarati o radnji i smjeru toga zavoda« (tj. razreda historičko-filologičkog) i odmah u početku »bi ustanovljeno da se skuplja građa za rječnik i podupre sabiranje građe za rječnik«.¹

Govoreći o plodovima rada Akademije u prvih deset godina izrijeком se navodi da »ova akademija radi od svojega početka na velikom rječniku, a taj posao predan je akademiku dr. G.j. Daničiću. Do sada je sakupljena građa: pocrpane su na ime riječi s rečenicama iz 200 po prilici knjiga i rukopisa počam od XIII vijeka do novije dobe, navlastito pako od pisaca XVI—XVIII vijeka; nabavljene su na dalje oveće zbirke riječi, u narodu na raznih stranah sabrane...«.² Izvještaj dalje ističe da je »građa narasla u toliko, da će pomenuti akademik ... do skora započeti redakciju rječnika.«³

2. Ako hoćemo iscrpno odgovoriti na pitanje postavljeno u naslovu ovoga izlaganja, smatramo potrebnim da u palači HAZU, u kojoj su prije više od jednog stoljeća udareni temelji izradbe prvoga kompletnog jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika, počnemo svoju analizu upravo s ARj-om i da pokažemo koliko i kako su se njegovi izrađivači odnosili prema pitanjima na koja tražimo odgovore. To, nažalost, ne znači da ćemo u ovom vremenski ograničenom izlaganju moći dati iscrpan pregled svih pitanja i problema s kojima su se sretali obrađivači i urednici toga vrlo opsežnog djela.⁴ Promjena urednika i obrađivača, uvjetovana dugim vremenskim periodom potrebnim za izradbu takva rječnika, tražila je i mijenjanje principa po kojima je organiziran rad na obrađivanju materijala.

Ipak želimo naglasiti da je za temu našega znanstvenog skupa i za zadatak izložen u naslovu ovoga izlaganja najbitnije pokazati ne toliko povijesni pregled pogleda hrvatskih leksikografa na probleme izradbe hrvatskih jednojezičnih rječnika, već zapravo današnje stanje koje može i treba direktno djelovati na sastavljanje tih rječnika s namjerom da pomogne izrađivačima u njihovu radu, a istovremeno da oni svoj rad usmjere u pravcu moderne teorije i njezinih principa koji će uvjetovati pisanje boljih i modernijih rječnika hrvatskoga jezika, općih i usmjerenih.

II. Počeci jednojezične hrvatske leksikografije

1. Dok hrvatska leksikografija ima vrlo bogatu tradiciju u višejezičnim rječnicima, koja je svrstava vrlo visoko na ljestvici svjetske leksikografije (Filipović 1986),

¹ *Ljetopis JAZU*, sv. 1. 1867-1877. Zagreb 1877, str. 9.

² *Ibid.*, str. 11.

³ *Ibid.*, str. 11.

⁴ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII. JAZU, Zagreb 1880-1976.

jednojezična leksikografija kod Hrvata dosta je oskudna, pogotovo u svojim počecima, u 19. i 20. stoljeću. Akademijin rječnik označuje početak jednojezične hrvatske leksikografije i činjenica da je rad na njemu trajao 100 godina, u kojem je periodu izrađeno nekoliko rječnika hrvatskoga jezika (potpuno Broz—Ivekovićev⁵ i djelomično Benešićev⁶ i Matičin rječnik⁷) ne mijenja njegov primat, te ga mi i dalje vodimo kao prvi rječnik hrvatskoga jezika. Ta bi nas činjenica mogla ohrabriti da po tom Rječniku, tj. po njegovu nastajanju, prikazemo razvoj pogleda na izradbu rječnika hrvatskoga jezika, što bi se dobro uklapalo u naše današnje izlaganje. Ipak, zbog ograničenog vremena i prostora, naš je interes u ovom času usmjeren u drugom pravcu.

2. Hrvatski su leksikografi pokazivali dosta širok interes za teoretska i praktična pitanja u analizi leksikografskih djela u najširem smislu riječi. Taj se njihov interes može pratiti u njihovim znanstvenim i stručnim radovima u podužem periodu do danas.

Pregledna analiza djelatnosti hrvatskih leksikografa na području leksikografije i leksikologije u posljednjih pedesetak godina pokazuje da su se njihov interes i aktivnost realizirali u teoretskim raspravama ili praktičnoj primjeni tih rasprava i rezultirali sastavljanjem ili pripremnim radovima na svim mogućim jednojezičnim ili dvojezičnim rječnicima. Mnogo se manje ta aktivnost usmjeravala rješavanju problema i konkretne izradbe rječnika hrvatskoga književnog jezika. Nije nam namjera kritizirati taj put, trebalo bi ga čak pohvaliti i ohrabriti, jer on unapređuje teoriju i praksu pisanja leksikografskih djela na hrvatskom jezičnom području. Treba ipak istaknuti da znanstvenici — leksikografi i leksikolozi imaju obavezu pa čak i dužnost da svojom znanstvenom djelatnošću daju prilog unapređivanju sastavljanja jednojezičnih rječnika hrvatskoga književnog jezika.

3. Analiza kurentne bibliografije pokazuje da je sve donedavno leksikografska djelatnost zapostavljala pitanja povezana s izadbom jednojezičnih rječnika hrvatskoga književnog jezika. Sudjelovanje hrvatskih leksikografa na nekoliko znanstvenih skupova o leksikografiji i leksikologiji i njihovi referati izneseni na njima pokazuju tu tendenciju. Tek se u novije vrijeme ta aktivnost usmjerava na pitanja i probleme koji se javljaju u sastavljanju rječnika hrvatskoga jezika i nastavlja se na današnjem znanstvenom skupu. Prikaz te novije aktivnosti bit će odgovor na postavljeno pitanje kako hrvatski leksikografi gledaju na probleme izradbe hrvatskih jednojezičnih rječnika.

⁵ Broz, Ivan – F. Iveković (1901). *Rječnik hrvatskoga jezika*. I-II, Zagreb.

⁶ Benešić, Julije (1985-90-). *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića*. Svezak 1-12-. Zagreb : JAZU-Globus.

⁷ *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*. 1-2-. Zagreb–Novi Sad : Matica hrvatska–Matica srpska, 1967.

III. Leksikološko-leksikografski skupovi

1. Na četiri održana leksikološko-leksikografska skupa hrvatski su leksikografi obrađivali probleme i pitanja vezana uz njihov osobni interes, ali općenito, bez pokazivanja interesa za sistematska istraživanja koja bi bila direktan doprinos teoriji ili praksi u obradbi jednojezičnih rječnika, posebno hrvatskoga književnog jezika. Na prvom znanstvenom skupu održanom u Beogradu 1980. godine⁸ koji je imao tri teme (sekcije):

- a) Opća leksikografsko-leksikološka pitanja,
- b) Dijalektologija i onomastika u leksikografiji, i
- c) Leksikografija u dijakroniji,

— jedna je skupina hrvatskih leksikografa obradila pojedina pitanja koja se javljaju kao problemi u sastavljanju rječnika: o leksikografskoj definiciji,⁹ o sinonimiji,¹⁰ o stručnim nazivima u općim rječnicima,¹¹ te o sadržaju pojma norma u leksikografiji i leksikologiji.¹² Neka od tih pitanja ostat će predmetom istraživanja naših leksikografa sve do danas.

Druga skupina bavi se općim temama leksikografije u vezi s radom na raznim tipovima rječnika, kao što su: izrada Rekcijškoga rječnika,¹³ Rječnika osobnih imena,¹⁴ Toponomastičkoga rječnika Hrvatske,¹⁵ Rječnika jezika hrvatske kajkavske pisane riječi,¹⁶ o Aneksnim rječnicima,¹⁷ te o Rječniku i gramatici u hrvatskom.¹⁸

Na kasnijim skupovima¹⁹ javlja se manji broj naših leksikografa. Najinteresant-

⁸ Radovi su objavljeni u zborniku *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad 1982, 367 str.

⁹ Vajs, Nada (1982). »O leksikografskoj definiciji (od leksikografije do semantike)«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 21–26.

¹⁰ Tafra, Branka (1982). »Sinonimija«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 297–300.

¹¹ Mamić, Mile (1982). »Stručni nazivi u općim rječnicima«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 109–114.

¹² Brozović, Dalibor (1982). »O sadržaju pojma norma u leksikologiji i leksikografiji«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 15–20.

¹³ Peti, Mirko (1982). »O problematiki izrade rekcijškog rječnika«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 191–194.

¹⁴ Šimundić, Mate (1982). »Nacrt rječnika osobnih imena hrvatskoga ili srpskoga jezika«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 339–349.

¹⁵ Šimunović, Petar (1982). »Prolegomena za toponomastički rječnik Hrvatske«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 351–357.

¹⁶ Finka, Božidar (1982). »Rječnik jezika hrvatske kajkavske pisane riječi«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 325–331.

¹⁷ Putanec, Valentin (1982). »Aneksni rječnici...«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 227–247.

¹⁸ Raguž, Dragutin (1982). »Rječnik i gramatika u hrvatskome ili srpskome po vrijednosnom identitetu«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd–Novi Sad, 249–255.

¹⁹ Drugi je skup održan u Novom Sadu 1983. godine, a treći u Sarajevu 1986. godine.

niji i za nas najrelevantniji su referati održani u Sarajevu, na trećem skupu: *Leksikografski izvori za Rječnik JAZU i njegove dopune* (Tafra 1988) i *Rječnici u slavonskim gramatikama 18. stoljeća* (Kolenić 1988), koji se veže uz referat o nekim rječnicima na ranijem skupu. Četvrti znanstveni skup, održan u Zagrebu 1989. god. pod zajedničkim naslovom *Rječnik i društvo*,²⁰ pokazao je već značajniji napredak u smjeru koji nas danas direktno zanima. Na tom su skupu hrvatski leksikografi krenuli svojim priložima odlučnije prema teoriji i praksi izradbe jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika, a u diskusijama su dotakli pitanja direktno vezana uz poboljšanje rada na jednojezičnom hrvatskom rječniku. Referat *Od Rječnika JAZU do njegovih Dopuna – podudarnosti i razlike u leksikografskoj teoriji i praksi* (Tafra 1993) pokazuje da se išlo upravo u pravcu unapređenja teorije i prakse u izrađivanju jednojezičnog hrvatskog rječnika. Rad na Dopunama ARJ-a (DAR) bila je idealna prilika da se na putu od ARJ prema DAR-u pokažu inovacije u teoriji i praksi obradbe hrvatskoga jednojezičnog rječnika. Ostali referati na tom skupu ipak ostaju bliže staroj tendenciji (izraženoj na prva tri sastanka) nego postavljenoj težnji prema modernijem i jasnijem novom pristupu i obradi hrvatskih rječnika. Još uvijek se više govori o rječnicima, o kajkavskom leksiku, o rječnicima izvornih čakavskih govora, o piščevu rječniku, o aneksnim rječnicima, o frekvencijskim rječnicima, o potrebi rječnika neologizama, o kulturi rječnika i rječnicima kulture, nego o pojedinim pitanjima vezanim uz izrađivanje rječnika, a za nas osobito važnih za rad na jednojezičnom hrvatskom rječniku. Ipak je i tu nekoliko vrijednih analiza leksikografskih problema koje se povezuju s osnovnim pitanjem i zadatkom današnjega našeg skupa. To su: semantički i sintaktički pristup u obrađivanju leksikografskih jedinica, radovi o terminu u općem rječniku, o rječničkom položaju jezika, o nekim osobinama pridjevskih antonima, o međujezičnoj homonimiji, o dubinama u etimološkom rječniku itd.

3. Ovaj kratak pregled aktivnosti naših leksikografa u prošlom periodu pokazuje da tada još nema jedne zajedničke koncepcije jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika i s tim u vezi sistematskog proučavanja pojedinih problema koje bi direktno ili indirektno vodilo stvaranju jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika. Tek će zadnja dva skupa (Okrugli stol i današnji skup) pokazati da je pred nama velik zadatak, da smo ga svi svjesni, tako da svi predavači i referenti teže tom cilju i u svojim izlaganjima nastoje dati svoj doprinos tom našem zajedničkom općem zadatku – jednojezičnom rječniku hrvatskoga jezika. Ne samo naslovi izlaganja već i analize provedene u njima pokazuju da svi, svaki na svoj način, žele riješiti neki problem ili dati veći ili manji prilog pitanjima koja nam se postavljaju danas, a postaviti će se i sutra, i koja treba riješiti ako želimo unaprijediti rad na sastavljanju jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika.

²⁰ *Rječnik i društvo*. Hrvatska akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1993, 393 str.

IV. Okrugli stol

1. Četvrtoga travnja 1992. godine sazvan je Okrugli stol,²¹ sastanak leksikografa s određenim zadatkom, da se »stručno rasprave koncepcije i stečena iskustva radi daljnega unapređivanja hrvatske leksikografije«, a središnja mu je tema bila *Otvorena pitanja oko pristupanja izradi jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika*. Rasprava je bila usmjerena na četiri načelne teme: a) Odabir rječničkog blaga, b) Normativni aspekt, c) Akcentuacija, i d) Leksikografska prezentacija. Sudjelovalo je dvadesetak istaknutih lingvista i leksikografa²² koji su u četverosatnoj diskusiji iznosili svoje poglede na zadane teme.

Kako je sastanak organiziran neposredno nakon izlaska iz tiska *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i suradnikā (Anić 1991), diskutanti su se u svojim prilogima oslanjali na Anićev Rječnik i na probleme koji su se javili u sastavljanju toga rječnika ili ih je taj rječnik inicirao, te su sudionici Okrugloga stola na taj način potaknuti da rasprave neka pitanja vezana uz izradu jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika.

Interesantno je da su neke teme raspravljene na Okruglom stolu (prilozi s toga sastanka nisu objavljeni) potaknule neke leksikografe da ih obrade u svojim referatima na našem današnjem znanstvenom skupu, što dobro pokazuje aktualnost tih tema. Ovdje ne možemo prikazati u cjelini referate održane na Okruglom stolu. Pokušat ćemo samo dati sintetički pregled bitnih konstatacija svih sudionika i njihovih priloga rješavanju pojedinih pitanja.

2. Istaknuto je da iako imamo malo iskustva s izradbom jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika, ipak su prvi koraci u odabiru građe učinjeni formiranjem korpusa od milijun riječi (pojavnica) i njegova prvog proizvođa, frekvencijskoga rječnika. Temelj svega može i mora biti piščev rječnik. Dobar rječnik mora imati bazu, a ta se baza određuje na korpusu pojedinih pisaca i prema tome se može napraviti odabir. Kod piščeva rječnika i kod jednojezičnog rječnika utvrđuje se korpus. Rječnik sastavljen na odabranom korpusu, na izrađenim konkordancijama i frekvencijskom rječniku može biti uspješan. Ako se uzme totalni korpus i ako se radi pomoću konkordancija, tada se ne može dogoditi da nečega nema. Dakle rječnik mora biti zatvoren u sebi. Čestotni je kriterij metodološki čist i tehnički lako izvediv. Ali javili su se i problemi kao na primjer:

a) kako utvrditi reprezentativnost tekstova koji bi se eventualno podvrgli čestotnoj analizi (u jezičnom, kulturnom, povijesnom, prostornom, vremenskom, sociološkom pa i političkom pogledu);

²¹ Taj su sastanak organizirali Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Novi Liber i Školska knjiga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

²² Od pozvanih na suradnju govorili su: Vladimir Anić, Krešimir Blaževac, Dalibor Brozović, Željko Bujas, Rudolf Filipović, Vladimir Ivir, Željko Klaić, Radoslav Katičić, August Kovačec, Milan Moguš, Krunoslav Pranjić, Ivo Pranjković, Josip Silić, Ivo Škarić, Dubravko Škiljan i Jure Šonje.

b) kako takvoj analizi podrvi svakodnevni razgovorni jezik, koji prema nekim leksikografima rječnik ne bi smio zaobići;

c) kako tretirati čestotni raskorak kod mnogih riječi ovisno o tome da li se pojavljuju u jeziku pismenosti ili u jeziku govorne komunikacije;

d) kako bi u primjeni čestotnog kriterija prošlo stručno nazivlje, dobrim dijelom dragocjeno za jezik, kojem je čestota izvan užeg područja primjene zapravo malena.

Predloženo je stoga da odabir bude plod empirijskih kriterija utemeljenih na poznavanju jezičnih uzusa. Odabir pretpostavlja prethodan izbor reprezentanata raznih jezičnih uzusa, raznih struka, pa i raznih sociolingvističkih skupina. Iznijeto je i stanovište da bi bilo idealno da rječnik samo popisuje i opisuje, a pritom ništa ne propisuje. Ipak se mora prihvatiti i normativni vid rječnika ukoliko je usmjeren na upućivanje na hrvatski jezični standard, ma koliko taj standard još uvijek bio »mutan i nedorečen«.

3. Jednosveščani jednojezični rječnik mora imati oko 100 000 riječi i mora se dovršiti za dvije do tri godine. Autor određuje koncepciju, a operativci rade na različitim dijelovima obrade. Treba se poslužiti iskustvom drugih zemalja, osobito kod opisa značenja itd. U rječnik treba da uđe ono što je s eksplikativnoga stajališta relevantno: sa stajališta čestotnosti, povezivanja riječi, podrijetla riječi, s naglasnog i normativnog stajališta i s obzirom na to da li riječi ulaze u neke spojeve. Neka riječ mora ući ako je višeznačna i javlja se u velikom broju frazema. Uvijek se može naći riječ koja može biti posve obična a da ne bude uvrštena u rječnik.

Na skupu je istaknuto da je problem definiranja u rječniku toga tipa središnji. Zbog značenjskog opisa treba za neke riječi izgraditi poseban metajezik koji će biti dostupan i laicima, da ne bude neki lingvistički metajezik. S obzirom na apstraktnost značenja pojedinih riječi neke je riječi nemoguće opisati nekom skraćenom definicijom.

4. Isticao se problem naglašavanja jer naglasna problematika nije kod nas normirana. Vrlo su velike razlike u naglasnom uzusu. Postavilo se čak i pitanje ima li smisla popisivati akcente u rječniku i stvarati normativnu snagu kad se malo tko zna njima služiti. No prevladalo je mišljenje da pitanje akcentuacije riječi u hrvatskom rječniku ne bi trebalo postavljati kao otvoreno pitanje o kojem se diskutira, već kao obaveza jer kod jezika s akcentom kao što je hrvatski, izgovor riječi nije konačan ako riječ nije akcentuirana.

Akcent kakav je zastupan u rječniku po svojoj je prirodi normativan. Tu se postavlja pitanje kojem ćemo se tipu jezične norme prikloniti. Predlaže se da naglasna norma ostane i dalje novoštokavska. Usput se spominje i naglašavanje stranih riječi. Ako prihvatimo neku riječ, treba je odmah primiti u okvir sustava. Prevlađa li stav da rječnik valja akcentuirati, onda se postavlja pitanje izbora akcentnog sustava ili podsustava.

5. U leksičkom dijelu jezika najviše teškoća zadaje fluidnost, neuhvatljivost građa koja je obuhvaćena rječnikom. Leksička je građa raspoređena u koncentričnim krugovima. Ima jezgra koju moraju poznavati svi, a ima takvih krugova koje i najbolji

poznavaoci jezika jedva razumiju ili prepoznaju.

Dva su pristupa normi: a) implicitna norma (proizlazi iz jezičnog sustava, iz samoga jezika), b) drugi pristup proizlazi iz različitih kulturno-povijesnih određenja, iz konteksta. Prvom se pristupu može u rječniku relativno iscrpno udovoljiti. Drugi pristup — kulturno-povijesni aspekti norme ili sociolingvistički aspekti norme — obično zaostaje i zadaje leksikografima probleme, jer se ti aspekti često vezuju uz neke druge odrednice.

Od rječnika koji se rade pomoću korpusa, teško se može očekivati da propisuju leksičku normu. Treba osigurati upravo one kriterije na temelju kojih se u jezičnoj zajednici može postići konsenzus. Od norme koja ne bi dobila konsenzus u jezičnoj zajednici nema nikakve koristi.

U općoj diskusiji o elementima rječnika postavljeno je i pitanje, kojeg se pravopisa moramo u rječniku pridržavati.

6. Predlagalo se da se novi jednojezični hrvatski rječnik izradi na principima analožnoga rječnika u kojem bi leksikografska prezentacija i obrada riječi bila istovremeno i jezična i pojmovna, zasnovana prvenstveno na suodnosu riječi unutar njihovih morfosemantičkih struktura i konceptualnih sfera. Sugeriralo se da se naša leksikografija pokuša nadahnuti koncepcijom rječnika *Petit Robert* koji je analožki koncipiran.

Isticalo se da jednojezični rječnik hrvatskoga jezika treba biti jezični rječnik, za razliku od enciklopedijskog rječnika. Teškoće su da još nije uspostavljen leksikografski instrumentarij. Za mnoge metaleksikografske pojmove ne postoje ni nazivi, a za mnoge nazive nije određen plan sadržaja. Naprimjer natuknica se definira na nekoliko načina. Stoga je definiranje terminologije ozbiljan zadatak, koji zahtjeva bližu razradu, pa su predloženi i neki nazivi.

Traži se upotreba računala radi izrade konkordancija i određivanje učestalosti pojavljivanja riječi u jeziku.

7. Poseban je problem obrada jezika struka. U opći jednojezični rječnik svakako će ući oni termini koji su popularizirani putem javnih glasila, kao i jedan dio stručne terminologije onih struka s kojima stanovništvo svakodnevno dolazi u dodir.

Svaka riječ upotrijebljena u člancima natuknice mora biti i u nomenklaturi, tj. u popisu svih natuknica u rječniku. Jezični rječnik mora obavještavati o gramatičkoj pripadnosti riječi, mora dati kratko etimološko određenje, mora imati odrednice koje označuju ograničenost primjene.

Poseban je problem koji treba riješiti u takvom općem rječniku redosljed značenja, koji može biti etimološki i frekvencijski. Etimološki je pristup neprikladan za opće rječnike, jer poredak značenja po slijedu nastajanja prosječnom korisniku ništa ne govori. Prema tome, preostaje redosljed određen prema učestalosti u jeziku. Ni to se ne primjenjuje potpuno. Uobičajeno je da se ide od općega značenja prema posebnom.

Govorilo se i o tome kakva treba biti definicija, njezini razni tipovi. Rječnik bez

citata samo je kostur i stoga se riječ mora staviti u kontekst. Primjeri moraju sadržavati natuknicu, a mogu biti sintagmatski i paradigmatički.

8. Posebno pitanje na koje se osvrću neki leksikografi (od Ivekovića u Predgovoru /str. III/ Broz—Ivekovićeve *Rječnika hrvatskoga jezika* na ovamo) jest pitanje unošenja stranih riječi (u najširem smislu riječi, uključujući tuđice i posuđenice). Iveković kaže da je izbacio »riječi tugje onake, koje se samo malo gdje god čuju, tj. na megji s tugjim narodom, od kojeg su uzeti...« Istaklo se mišljenje da rječnik ne smije potpuno reducirati niti diskriminirati strane riječi, tuđice i posuđenice. Mjeru njihove upotrebe određuje govornik, a ne rječnik. Prema mišljenju nekih leksikografa, internacionalizmi su postali neotuđiv sloj standardnog jezika.

Pitanje unošenja stranih riječi, tuđica i posuđenica u jednojezični rječnik nije se još definitivno riješilo. Mnogi se europski leksikografi povode za principom da proučavani jezik preuzima riječi iz drugih jezika kad se za to javi potreba, pa bi i sastavljači hrvatskoga rječnika mogli slijediti taj princip ako nisu krajnji puristi koji sve strane riječi zamjenjuju hrvatskim riječima ili neologizmima. Navest ćemo jedan od načina koji je iznesen na sastanku i kojim se možemo služiti kad određujemo koje će strane riječi ući u jednojezični rječnik hrvatskoga jezika.

Za odabir anglicizama predložena su dva principa, koja se primjenjuju u *Rječniku anglicizama u hrvatskom* (Filipović 1990), a mogu se primijeniti i dalje razraditi pri odabiru tuđica i posuđenica iz drugih jezika. Po prvome sastavljač hrvatskoga rječnika može vršiti odabir anglicizama prema osnovnom obliku anglicizma, a to je najadaptiraniji oblik na ortografskoj, fonološkoj i morfološkoj razini. Taj se oblik upotrebljava u svakodnevnom govoru i pismu pa ga smatramo usvojenim oblikom. Po drugom principu kriterij odabira osniva se: a) na potpunoj transmorfemizaciji, kad anglicizam dobiva hrvatski sufiks i b) na elipsi po kojoj gubi strani sufiks pa se tako pojednostavljeni oblik približava obliku hrvatskih riječi.

Kod preuzetih stranih riječi javlja se i problem akcenta, jer kod njih u govoru ima znatnih odstupanja od novoštokavske akcentuacije, a u rječnicima se akcentuiraju prema sustavu akcentuacije primijenjene u rječniku za ostale riječi.

V. Zaključak

Ako od ovoga pregleda dosadašnje aktivnosti hrvatskih leksikografa prijedemo na sadržaj našega današnjeg znanstvenog skupa, koji po mišljenju nas organizatora nastavlja rješavanje problema i pitanja u vezi s radom na jednojezičnom rječniku hrvatskoga jezika, vidjet ćemo da su hrvatski leksikografi u naše novije doba osjećali potrebu izradbe novog tipa jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika, da su direktno ili indirektno načeli probleme koji se moraju raspraviti i riješiti da bi se dobio nov put rješavanju pitanja teorije i prakse obradbe jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika. Program našega znanstvenoga skupa, uvodna izlaganja (I–VII) i prateći referati, a posebno diskusija koja će, nadamo se, dopuniti sva izlaganja, po-

kazat će koliko smo napredovali u tom našem radu i kakav je naš doprinos izradbi novih, boljih i suvremenijih jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika.

Literatura

- Anić, Vladimir (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb. 888 str.
- Benešić, Julije (1985–90–). *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do I. G. Kovačića*. Svezak 1–12–. Zagreb, JAZU–Globus.
- Broz, Ivan, F. Iveković (1901). *Rječnik hrvatskoga jezika I–II*, Zagreb.
- Brozović, Dalibor (1982). »O sadržaju pojma norma u leksikologiji i leksikografiji«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 15–20.
- Filipović, Rudolf (1986). »The Beginnings of Lexicography in Croatia«. U: R. R. K. Hartmann (ur.), *The History of Lexicography*, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 65–73.
- Filipović, Rudolf (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, Zagreb. 335 str.
- Finka, Božidar (1982). »Rječnik jezika hrvatske kajkavske pisane riječi«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 325–331.
- Kolenić, Ljiljana (1988). »Rječnici u slavonskim gramatikama 18. stoljeća«, *Leksikografija i leksikologija*, Sarajevo, 135–141.
- Leksikografija i leksikologija. Zbornik referata*. Beograd – Novi Sad, 1982, 367 str.
- Leksikografija i leksikologija, Zbornik radova*. Sarajevo 1988, 240 str.
- Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Sv. 1. 1867–1877. Zagreb 1877. »Osnutak Jugoslavenske akademije i nacrt stanja za prvih deset godina. 1867–1877«, 1–17.
- Mamić, Mile (1982). »Stručni nazivi u općim rječnicima«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 109–114.
- Peti, Mirko (1982). »O problematici izrade rekcijjskog rječnika«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 191–194.
- Putanec, Valentin (1982). »Aneksni rječnici...«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 227–247.
- Raguž, Dragutin (1982). »Rječnik i gramatika u hrvatskome ili srpskome po vrijednosnom identitetu«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 249–255.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb 1880–1976.
- Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*. 1–2–. Zagreb–Novi Sad : Matica hrvatska – Matica srpska, 1967.
- Rječnik i društvo*, HAZU, Zagreb 1993. 393 str.
- Šimundić, Mate (1982). »Nacrt rječnika osobnih imena hrvatskoga ili srpskoga jezika«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 339–349.
- Šimunović, Petar (1982). »Prolegomena za toponomastički rječnik Hrvatske«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd – Novi Sad, 351–357.

- Tafra, Branka (1982). »Sinonimija«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd — Novi Sad, 297–300.
- Tafra, Branka (1988). »Leksikografski izvori za Rječnik JAZU i njegove dopune«, *Leksikografija i leksikologija*, Sarajevo, 106–113.
- Tafra, Branka (1993). »Od Rječnika JAZU do njegovih Dopuna — podudarnosti i razlike u leksikografskoj teoriji i praksi«, *Rječnik i društvo*. HAZU, Zagreb, 351–356.
- Vajs, Nada (1982). »O leksikografskoj definiciji (od leksikografije do semantike)«, *Leksikografija i leksikologija*. Beograd — Novi Sad, 21–26.

CROATIAN LEXICOGRAPHERS' VIEWS ON THE PROBLEMS OF COMPILING CROATIAN UNILINGUAL DICTIONARIES

Summary

In order to introduce the programme and the aim of the Symposium dealing with the theory and practice of compiling Croatian unilingual dictionaries, the author gives an account of the Croatian lexicographers' activities during the last ten years and the results of their research presented in their papers read at the conferences and symposia on lexicography and lexicology held during that period. At the first four symposia (organized in 1980, 1983, 1986 and 1989) Croatian lexicographers discussed some general problems of lexicography not linked with the topic of these symposia (compiling Croatian unilingual dictionaries). It was not before the fifth symposium, organized on April 4th, 1992 as a round table conference whose main theme was *Open Questions in Compiling Croatian Monolingual Dictionaries*, that some fundamental questions and basic problems were seriously discussed and some solutions offered. Furthermore, in the paper the main results and several suggestions how to compile such dictionaries are presented in order to show that the questions raised at that conference will be further discussed at this symposium to help in compiling new, better and more modern unilingual dictionaries of the Croatian language.